

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено роль і місце комунікативних технологій навчання у психолого-педагогічній підготовці майбутніх учителів технологій. У психолого-педагогічному контексті комунікативну технологію визначено як сукупність методів, способів і засобів спілкування між людьми, що виникають у результаті інформаційного обміну.

У дослідженні проаналізовано сутність комунікативних технологій відповідно до загальних характеристик педагогічних технологій, подано порівняльну характеристику традиційних занять у вищій школі і занять з елементами комунікативних технологій. Охарактеризовано підвиди комунікативних технологій, а саме: діалогове навчання, ігрове навчання, case-studies, педагогічний тренінг.

Стаття доповнена прикладами впровадження комунікативних технологій у професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Ключові слова: педагогічні технології, комунікативні технології навчання, професійна підготовка майбутніх учителів технологій, діалогове навчання, педагогічний тренінг, ігрові технології, case-studies.

Становлення нової системи освіти України потребує суттєвих змін інноваційного спрямування у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів, змін у педагогічній теорії й практиці освітнього процесу. У таких умовах ціннісною установкою сучасного навчання є не засвоєння знань як таких, а сприяння процесові інтелектуального і морального розвитку особистості учня, внаслідок чого змінюються пріоритети в діяльності вчителя. Проблема застосування інноваційних технологій у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у сучасних умовах досить дискусійна і є предметом досліджень як науковців-теоретиків, так і вчителів-практиків.

Сучасне інформаційне суспільство ставить перед учителем задачу підготовки учнів, які здатні:

- орієнтуватися в змінних сучасних умовах, самостійно здобувати необхідні знання та використовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем для того, щоб протягом всього життя мати можливість знайти в ній своє місце;
- самостійно критично мислити, бачити проблеми, що виникають і шукати шляхи їх раціонального вирішення, використовувати при цьому сучасні технології;
- бути здібним генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- грамотно працювати з інформацією;
- бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах;
- самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного рівня, моралі.

Саме тому підготовка майбутнього учителя має бути спрямована на особистісний розвиток студентів, на досягнення високо рівня культури мислення, професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, високий ступінь самостійності та креативності, мобільність і адаптивність до інноваційних ситуацій професійної діяльності, здатність до постійного професійного саморозвитку), а також на розвиток педагогічних здібностей (комунікативних, організаторських, аналітичних, емпатійних тощо). У той же час необхідні якості не можливо повноцінно та ефективно сформувати в умовах традиційного освітнього середовища й освітнього процесу. Необхідно впроваджувати такі форми і технології, в яких акцент переноситься на самостійну навчальну діяльність студентів. Необхідним потенціалом, певною мірою, володіють комунікативні технології навчання, що дозволяють розвивати самостійність і творчі здібності майбутніх педагогів.

Як стверджує у своєму дослідженні Дуплійчук О. М. «...комунікативні технології сьогодні розглядаються широким колом наук – філософією, соціологією, психологією, політологією, інформатикою тощо. Такий широкий спектр наукових галузей спричиняє не менш широкий набір тлумачень поняття комунікативної технології» [2, с. 25]. У психолого-педагогічній науці комунікативні технології розглядаються як професійно, особистісно орієнтовані (А. Р. Белялова, Н. С. Кірабаєв, Г. А. Краснова), хоча мають свою специфіку, спричинену предметним полем поставленої педагогічної задачі. Загалом, комунікативну технологію ряд науковців відносять до категорійної ознаки «технологія»,

інші вчені розглядають досліджувану технологію як сукупність способів та прийомів практичної реалізації принципу комунікативності, соціально-психологічного впливу суб'єктів навчального процесу один на одного (Т. М. Пушкар). Схожою є думка вчених (В. М. Шепель, В. А. Мойсєєв, Т. Б. Юрко та ін.), які розглядають комунікативну технологію в межах практичного використання систематизованого гуманітарного знання, з метою забезпечення спрямованого впливу на вдосконалення особистості, її предметно-речового, соціального і природного середовища [2, с. 25-26].

Мета статті: проаналізувати особливості використання комунікативних технологій у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів технологій.

Дуплійчук О. М. визначає комунікативну технологію як інтерактивну, соціально орієнтовану технологію навчання, що дозволяє спроектувати процес навчальної взаємодії як модель процесу реального спілкування, який обумовлює комунікативно-мотивовану поведінку вчителя і учнів під час заняття та передбачає об'єктивний контроль якості досягнення поставлених дидактичних цілей [2, с. 27].

На нашу думку, сутність комунікативних технологій полягає (відповідно до загальних характеристик педагогічних технологій):

- у попередньому проектуванні процесу навчальної взаємодії з наступною можливістю відтворення цього процесу в педагогічній практиці;
- у постановці цілей комунікації, що передбачає можливість об'єктивного контролю якості досягнення поставлених дидактичних цілей;
- у структурній і змістовій цілісності комунікації та педагогічної взаємодії;
- у виборі оптимальних методів і засобів спілкування для досягнення комунікативних цілей і створення педагогічно доцільних взаємодій;
- у наявності оперативного зворотного зв'язку, що дозволяє своєчасно та оперативно коректувати процес навчання і педагогічної взаємодії.

Таким чином, в психолого-педагогічному контексті комунікативну технологію можна визначити як сукупність методів, способів і засобів спілкування між людьми, що виникають у результаті інформаційного обміну, а також виділити в її структурі два основних компоненти: моделі комунікації (розкривають особливості спілкування в різних педагогічних взаємодіях) та алгоритми організації спілкування в залежності від виду навчального заняття.

Особливість комунікативних технологій в тому, що вони орієнтовані на міжособову взаємодію в освітньому процесі, гуманізацію педагогічного процесу, на розвиток контактів між партнерами, проектування навчального процесу загалом. Тому процес навчання, по суті, будується як процес спілкування.

В залежності від мети спілкування виділяється п'ять моделей взаємодії. Розглянемо їх відповідно до професійного спілкування викладача на навчальному занятті:

- 1) пізнавальна. Її мета – розширення досвіду студентів, передача необхідної інформації, коментування інноваційних повідомлень;
- 2) переконлива – спрямована на пробудження у студентів відповідних почуттів, формування ціннісних установок і орієнтацій; важливо переконати студентів у правомірності стратегій взаємодії, зробити їх своїми односторонніми;
- 3) експресивна. Основна її мета пов'язана з формуванням у майбутніх учителів психоемоційного настрою, з передачею почуттів, переживань, зі спонуканням до необхідної дії;
- 4) сугестивна – використовується для впливу на студентів з метою зміни мотивації, ціннісних орієнтацій і установок, поведінки і ставлення;
- 5) ритуальна – її мета спрямована на закріплення і підтримку статусних і соціальних стосунків в освітньому процесі, збереження ритуальних традицій, створення нових для збереження та підтримки іміджу та організаційної культури ЗВО.

На нашу думку, традиційне теоретичне заняття у закладі вищої освіти відрізняється від заняття, що проводиться на основі комунікативних технологій, створенням особливого освітнього середовища, а саме:

- 1) активність та інтерактивність всіх суб'єктів освітньої діяльності. Освітній процес організований як діалог (полілог), в якому важливим стає обмін думками, поглядами, почуттями між суб'єктами взаємодії. Студенти діють як рівноправні суб'єкти діалогічного простору з домінуючою спрямованістю на особистість партнера;
- 2) активність проявляють всі учасники процесу, при цьому педагог повинен стримувати власне емо, відмовитись від авторитарної позиції «я все знаю», проявляти педагогічний оптимізм;
- 3) індивідуалізація та диференціація процесу навчання (використання комунікативних технологій повинно допускати різний ступінь участі, включення студентів);
- 4) у кожного студента є внутрішній ресурс для аналізу і вирішення життєво важливих задач, навіть якщо вони не актуалізовані в існуючих буденних взаємостосунках і діях. Діалог (полілог) провокує думку, вимагає робити вибір, пропонувати свої варіанти, представляти особисту позицію, саме

тому комунікативні технології допомагають активізувати можливості молоді людини самостійно і ефективно вирішувати власні проблеми, розвивати впевненість в наявності таких ресурсів;

5) комунікативна технологія передбачає вирішення певної проблеми, пошук найбільш ефективного способу розв'язання освітньої задачі, творчі знахідки студентів, накопичення особистісного досвіду, саморозвиток студента;

6) кожний учасник у процесі взаємодії має індивідуальну особисту позицію, тому ця взаємодія виходить за межі стандартної навчальної ситуації, регламентованих, стереотипних форм взаємодії між студентами та викладачем;

7) і нарешті, позитивний емоційний фон заняття – переживання успіху, задоволення від навчальної роботи, стимулювання толерантного ставлення до власних і чужих помилок, пріоритет процесу над результатом, адаптивність освітнього процесу; пріоритет особистісного розвитку всіх учасників взаємодії над завданнями засвоєння знань.

Результати такого навчання проявляються в тому, що:

- студент починає відчувати себе більш вільно у всіх комунікативних ситуаціях;
- зростає психологічна та педагогічна стійкість студента;
- підвищується рівень розуміння студентом оточуючих його людей, толерантності до людей і соціальних явищ;
- підвищується соціальний потенціал майбутнього вчителя;
- збільшуються можливості самовираження студента у всіх ситуаціях спілкування.

У комунікативних технологіях виділяють наступні підвиди: діалогове навчання, ігрове навчання, case-studies [3]. Додаємо до цього переліку педагогічний тренінг.

Діалогове навчання може бути реалізовано в різних формах: проблемно-пошукова технологія (викладач ставить перед студентами проблеми і завдання, що разом обговорюються), навчальні дискусії (групова робота, спрямована на полемізацію актуальних педагогічних проблем), евристичні бесіди (обговорення у вільній формі складних наукових і життєвих проблем), «круглий стіл» (широке обговорення актуальних проблем, спрямоване на обмін думками та обговорення загальних ідей), робота в групах, проектування і вирішення ситуаційних комунікативних задач, навчання в команді.

Специфіка ігрових технологій полягає в тому, що вони спираються на механізми ігрової діяльності, актуалізацію емоційного змісту, пов'язаного з ідентифікацією з певною роллю, активною взаємодією, досягненням індивідуального та загального «виграшу». В освітньому процесі доцільно використовувати рольові ігри (розігрування життєвих ситуацій), ділові ігри (відтворення предметної та соціальної специфіки певної діяльності), організаційно-діяльнісні ігри (спрямовані на моделювання складних систем управління), пізнавально-дидактичні (створюються ситуації, коли студент залучається у незвичайний ігровий контекст). На заняттях з педагогіки, а особливо педагогічної майстерності, ефективним є використання рольових ігор чи драматизацій, в яких студенти спілкуються в парах один з одним або в групах. Це дозволяє зробити заняття різноманітнішим, дає можливість студентам проявити самостійність, реалізувати комунікативні вміння та мовленнєві навички. Вони можуть допомагати один одному, успішно коригувати висловлювання своїх співрозмовників, навіть якщо викладач не дає такого завдання. Драматизація – це свого роду «вистава», відтворення певних сцен з педагогічних ситуацій, повідомлень, створення сюжетних картин. На семінарах з педагогіки студенти можуть виконувати різноманітні соціальні ролі (учитель, батьки, учень, директор школи та ін.), а також ролі вигаданих персонажів. При цьому їхнім завданням є вирішення проблемної ситуації. При організації ігрових занять необхідно враховувати те, що успішність їх проведення детерміновано адекватністю змісту ігрової діяльності знанням, що вивчалися; чіткістю визначення проблеми гри; організацією діалогічного спілкування учасників; врахуванням індивідуального комунікативного досвіду студентів; розв'язанням задач на основі теоретичних знань, а не власної позиції чи власного бажання.

Ігрові технології є організаційними формами педагогічного процесу, які дозволяють органічно впливати на особистісний і професійний розвиток практично всіх студентів. Розвивальний ефект гри визначається сприятливою атмосферою, у яку потрапляють її учасники [4].

Кейс-стаді (дослівно – дослідження випадків, багатосторонні дослідження важливих ситуацій) називають технологією ситуаційного навчання. Студенти разом з викладачем розв'язують пізнавальну проблему, яка має декілька варіантів вирішення, кожен з яких претендує на істину. Метою кейса являється надбання його учасниками досвіду творчого вирішення життєвих ситуацій, розвиток аналітичних, практичних і творчих навичок. Особливою характеристикою кейсу є надлишок інформаційних і дидактичних матеріалів, а також – завчасне структурування ситуації обговорення.

Останнім часом у різних сферах діяльності людей використовуються тренінги, у тому числі й у навчанні студентів – майбутніх педагогів. Педагогічний тренінг спрямований на розвиток особових і професійно важливих якостей майбутніх учителів і формування у них навичок ефективних взаємодій з учнями, їх батьками, колегами по роботі і близькими людьми, базується на програванні і обговоренні ситуацій, в яких моделюється професійна діяльність вчителя. У ході проведення тренінгу студенти оволодівають конкретними соціально-психологічними знаннями, відбувається корекція поведінки

особистості, формуються навички спілкування, розвиваються рефлексорні здібності (наприклад, здатність аналізувати ситуацію і власну поведінку), уміння реагувати на ситуацію та швидко перебудовуватися в різних умовах, розвивається мотиваційна сфера майбутніх педагогів, формується емоційна сфера.

Т.М. Пушкар у своєму дослідженні виділяє такі комунікативні технології в професійній підготовці вчителів-філологів: нарративні, дискурсивні, соціосеміологічні та інформаційно-комунікаційні. Комунікація як нарратив (тобто нарративна комунікативна технологія) передбачає комунікативну взаємодію у вигляді монологічного індивідуального оповідання, розповіді історій тощо. Дискурсивна комунікативна технологія передбачає активне використання діалогу, з яким пов'язаний процес формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя-філолога як основи підготовки до міжособистісної взаємодії. Соціосеміологічна технологія передбачає реалізацію певних комунікативних текстових технологій, які мають справу зі знаком – текстовим чи символічним, віртуальним. Специфіка сучасних інформаційно-комунікаційних технологій полягає в необхідності застосовувати сучасну техніку (персональні комп'ютери та іншу комп'ютерну техніку, інтернет-ресурси, соціальні мережі) для ефективної міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО [5].

Комунікативні технології також можуть бути розглянуті через процес організації педагогічного спілкування в залежності від виду заняття (лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, підсумковий контроль тощо).

Відхід від традиційної суб'єктно-суб'єктної взаємодії на лекціях для магістрів Технологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка з навчального предмету «Педагогіка вищої школи» забезпечується організацією їх проблемного читання, використанням «круглих столів», читанням студентом частини лекції, використанням рольових дискусій, презентації своїх поглядів, «шкали візуалізації» та інше. Наприклад, на початку вивчення теми «Компетентнісний підхід в освіті» студентам пропонується така форма організації діяльності як «Світове кафе». Кожній підгрупі, на які розбивається вся аудиторія, пропонується обговорити одне із запропонованих питань (Яких змін у змісті освіти потребує впровадження компетентнісного підходу? Що означає для освіти переорієнтація на компетентнісний підхід? Якими є принципи компетентнісного підходу в освіті?), свої загальні думки-результати необхідно написати на великому аркуші паперу. Часу на завдання дається приблизно 10 хвилин. Після обговорення біля свого столу залишається один студент з підгрупи – «господар кафе», до нього по черзі підходять студенти з інших підгруп. Функції «господаря» – повідомити результати обговорення підгрупи і спонукати «гостей» до написання своїх пропозицій. Заключний етап: кожна підгрупа узагальнює думки учасників «Світового кафе» і презентує свій результат всій аудиторії.

За результатами вивчення теми «Науково-педагогічний працівник закладу вищої освіти» студентам необхідно було підготувати і презентувати в групах проект «Викладач, на якого чекає сучасна система вищої освіти третього тисячоліття». Кожна презентація обговорювалась і оцінювалась викладачем разом з іншими студентами. Найкращі проекти були представлені на заключній лекції з педагогіки вищої школи.

Використання зазначених методів навчання створює можливості для кожного студента стати безпосереднім учасником навчального процесу, здійснювати пошук комунікативних засобів розв'язання професійних проблем.

При організації занять з психолого-педагогічних дисциплін на основі комунікативних технологій перед викладачем постають такі завдання:

- створення атмосфери зацікавленості кожного студента в роботі групи;
- стимулювання студентів до говоріння, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, отримати неправильну відповідь тощо;
- оцінювання не тільки кінцевого результату діяльності студента (вірно-невірно), а самого процесу його досягнення;
- заохочувати прагнення студента знаходити свій спосіб роботи, обирати найбільш раціональний, аналізувати способи роботи інших;
- створення педагогічних умов спілкування на занятті, які дозволяють кожному студенту проявляти ініціативу, самостійність, вибірковість в способах роботи; створення умов для природного самовираження студента.

Таким чином, впровадження комунікативних технологій в освітній процес сприяє підвищенню і стимулюванню інтересу студентів до навчального предмету, ефективності засвоєння матеріалу, активізації розумової діяльності, індивідуалізації навчання, дозволяє вести постійну корекцію знань. Тобто пізнання стає для студента бажаним, добровільним, набуває позитивного емоційного забарвлення.

Використані джерела

1. Авдєєва І. М., Мельникова І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: Навчальний посібник. Київ, 2007. 304 с.
2. Дублійчук О. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів-філологів до застосування проектно-комунікативних технологій: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2015. 321 с.
3. Коммуникативные технологии обучения (Студопедия): URL: <https://studopedia.org/2-1702.html>
4. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МППК ПУЕТ. Полтава, 2013. 309 с.
5. Пушкар Т. М. Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2016. 216 с.
6. Шепеленко Т. Л. Формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 1999. 19 с.

Nosovets N.

**THE USE OF COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES
IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHER
OF TECHNOLOGIES**

The article is devoted to the role and place of communication technologies of teaching in the psychological and pedagogical preparation of future Technologies teachers. Communicative technology is viewed as an interactive, socially oriented learning technology that allows us to design the process of learning interaction as a model of the process of real communication, which determines the communicatively-motivated behavior of the teacher and students during the lesson and provides the objective control of the quality of achievement of the set didactic goals. In a psychological and pedagogical context, communicative technology can be defined as a set of methods, ways and means of communication between people arising as a result of information exchange. The peculiarity of communicative technologies is that they are focused on interpersonal interaction in the educational process, the humanization of the pedagogical process, the development of contacts between partners, the design of the educational process in general. Therefore, the learning process, in essence, is being built as a process of communication.

The research analyzes the essence of communicative technologies in accordance with the general characteristics of pedagogical technologies, presents a comparative characteristic of traditional occupations in higher education and classes organized on the basis of communication technologies. The subspecies of communicative technologies are described, namely: dialogue training, game training, case-studies, pedagogical training. Requirements for the teacher in the preparation and implementation of communicative technologies are highlighted.

It is proved that the introduction of communicative technologies in the educational process promotes the increase and stimulation of students' interest in the subject, the effectiveness of material mastering, activating the thinking activity, individualization of learning, allows the constant correction of knowledge.

The article is supplemented with examples of the introduction of communicative technologies in the psychological and pedagogical training of future Technologies teachers at the National University "Chernihiv College" named after T.G. Shevchenko

Key words: *pedagogical technologies, communication technologies of training, professional training of future Technologies teachers, dialogue training, pedagogical training, game technologies, case-studies.*

Стаття надійшла до редакції 23.06.2018 р.